

Nycteola svecica

Grönvit fotsläpare

Fjärilar, Svärmare och spinnare m.fl.

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Nationellt utdöd (RE)

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Nolidae (trågspinnare), **Släkte:** *Nycteola*, **Art:** *Nycteola svecica* - grönvit fotsläpare (Bryk, 1941) **Synonymer:** *Sarrothripus degenerana svecicus* Bryk, 1941, *Nycteola svecicus* (Bryk, 1941), *grönvit sälgfotsläpare*

Kännetecken

OBS. Arten betraktades som en underart till *Nycteola siculana* i Nationalnyckeln. Text om kännetecken, levnadssätt och utbredning är inte uppdaterade sedan uppdelningen.

En art som har försvunnit från Sverige. I Norden återfinns den nu bara på någon enstaka lokal vid Oslofjorden i Norge. Den särskiljs från sälgfotsläpare bland annat på att mellanfältet är ungefär dubbelt så brett vid framkanten som vid bakkanten.

Vingspann hane 23,5–27,5 mm, hona 24,5–28,0 mm. Antenner grå–mörkt gråbruna, hos båda könen trådformiga med mycket kort ciliering, honan med glesare ciliering. I Norden representeras arten av underarten *svecicus*, vilken bara förekommer i Nordvästeuropa. Huvudet, mellankroppen och som regel även labialpalperna är gråbruna och bakkroppen ljusare gråbrun. Framvingarna har gråvit grundfärg med viss sidenglans. De ljusa partierna har, särskilt hos nykläckta exemplar, en mer eller mindre tydlig ärggrön ton. Tvärlinjerna är svarta och som regel tydligt dubbla, och den inre tvärlinjen är böjd mot diskfläcken i en nästan rak och snedställd knyck som påminner om den hos ekfotsläpare *Nycteola revayana*. Mellanfältet är ungefär dubbelt så brett vid framkanten som vid bakkanten och har en ganska enfärgad rödviolett–violett ton, ibland mörkare och tydligare vilket ger sådana exemplar ett tydligt bredbandat utseende. Diskfläcken är ofta ganska tydlig och rödbrun. Bakvingarna är ljusst gråbruna. Honan har något kraftigare kropp och spetsigare bakkroppssände än hanen. Arten är i Norden jämförelsevis konstant i utseendet och är till förväxling lik framför allt brokiga former av sälgfotsläpare *Nycteola degenerana*. Grönvit fotsläpare *N. siculana* är vanligen lite mindre oroligt tecknad än *N. degenerana* som också alltid saknar den ärggröna färgen. Vidare har *N. siculana* ett rakare mellanfält och saknar även den tydliga rundböjda utbuktning som finns hos *N. degenerana*. Efter övervintringen tappar arten en hel del av sin ursprungliga färg och vingteckning och kan då vara mycket svår att särskilja från främst *N. degenerana*. Ofta låter sig säker artbestämning bara göras efter närmare studier av genitalierna. Alla fynduppgifter av arten bör bekräftas med beläggsexemplar eller verifieras med hjälp av experter. I Syd- och Mellaneuropa liksom i södra Ural förekommer nominatunderarten som är mer enfärgat grå–blygrå utan den grönvita ton som alltid finns hos nykläckta underarten *svecicus*. Nominatunderarten kan lätt förväxlas med poppelfotsläpare *N. asiatica*.

Genitalier: Hos hanen påminner de i uppbyggnad och storlek om de hos *N. degenerana*, kostaltaggen är dock längre, kraftigare och svagt nedåtriktad och tydligt längre än det smala hårlika partiet på ampullans ände. Aedeagus har i änden en triangelformad cornutus helt olik den hos *N. degenerana*. Hos honan finns på ductus bursae ett parti av mycket små taggar, och som är längre än brett, appendix bursae är större än hos *N. degenerana* och med gången till det taggklädda partiet på ductus kraftigare. Vissa skillnader i genitalierna mellan underarten *svecicus* och nominatunderarten har nyligen observerats, främst i att hanens kostaltagg liksom mellersta valvspettsutskottet hos underarten *svecicus* är något längre och smalare. Dessutom tycks honans taggförsedda utskott på ductus bursae vara lite bredare hos *svecicus* (A. Moberg & N. Hydén opubl.). Den taxonomiska betydelsen av dessa genitalieskillnader behöver undersökas närmare.

Artens utvecklingsbiologi är ofullständigt känd, men troligen är äggen snarlika dem hos *N. degenerana*. Larven är som fullvuxen 25–29 mm lång. Inga detaljerade uppgifter finns om hur larven av *svecicus* ser ut, men larven av nominatunderarten är i stort sett oskiljbar från den hos *N. degenerana* (se denna art). Puppen har koniskt avsmalnande bakände och är 9–10 mm lång och ljusgrön med en ganska bred, mörkare grön ryggrädda. Sista segmentet har en krans av små taggar.

Utbredning och status

Grönvit fotsläpappare uppställdes och accepterades som skild från ett antal närbesläktade arter först 1953. Vid en senare revision av svenskt material som uppgavs tillhöra de två närbesläktade arterna ekfotsläpappare *N. revayana* och sälgfotsläpappare visade Torstenius (1960) att även grönvit fotsläpappare var påträffad i Sverige. Arten gav först intryck av att vara väl etablerad i östra Sverige, där fjärilen insamlats på sälglommor och kläckts från larver. Den var så välkänd från Stockholms skärgård att den genom sitt avvikande utseende föranledde Felix Bryk (1941) att beskriva populationen som en separat underart. Sedan den uppmärksammades har dock mycket få fynd gjorts. Fynd saknas helt från de senaste 40 åren och en publicerad uppgift om fyndet av två fjärilar från Gotland 1979 har visat sig vara felaktig. De äldsta kända svenska exemplaren av grönvit fotsläpappare är från slutet av 1880-talet. Dessa liksom flertalet övriga fynd är från Stockholmstrakten, främst från innerskärgården i södra Uppland och norra Södermanland. Spridda fynd finns även från Småland, Västervik, Gotland, Ljugarn och Barlingbo, Östergötland, Åby, Bohuslän, Saltbacken och Uppland, Uppsala. Flertalet exemplar förefaller vara insamlade under 1940-talet och ett mindre antal från 1950-talet. I Norge påträffades arten i ett exemplar i början av 1900-talet i Akershus. Den återfanns 1995 i Östfold på Hvaler, Asmaløy, där två fjärilar lockades till UV-ljus den 18 augusti. De två påföljande åren insamlades den här både under våren och sensommaren. Senare har också framkommit ett äldre fynd från yttre Aust-Agder, Tvedestrand 1924. Från Danmark finns endast ett fynd från 1924, en fjäril som lockades till Hanstholms fyr i Nordvästjylland. Arten har ännu inte påträffats i Finland, vilket starkt talar mot att den skulle vara en östlig invasionsart. Sannolikt är grönvit fotsläpappare fastboende, men har av okända, möjligen klimatmässiga, orsaker slagits ut från delar av den skandinaviska utbredningen. Fyndorterna ligger alla i relativt nederbördsfattiga, kustnära områden med många soltimmar under sommaren till följd av sjöbris. Världsbredningen är atlantisk och mediterrän med en stor utbredning i Nordafrika och västra Sydeuropa. Arten saknas dock i Storbritannien, Holland och Belgien. Norr om Alperna går västgränsen genom östra Frankrike och Tyskland. I Tyskland anges arten vara mycket lokal och mycket sällsynt, möjligen försvunnen sedan 1950-talet. Arten förekommer åtminstone inom vissa delar av Ryssland. I Litauen anges arten vara sällsynt och är påträffad i fem av 45 distrikt. I Lettland har grönvit fotsläpappare minskat kraftigt och är sedan några år sannolikt helt försvunnen. Den zoogeografiska bilden av en art med en mediterrän huvudutbredning, som gör en framstöt genom Centraleuropa till svenska Östersjökusten och södra Norge, påminner mycket om densamma hos gråvattrat bandfly Epilecta linogrisea och är således ej unik.

Grönvit fotsläpare finns i Norden numera endast i Oslofjorden, på ön Asmaløy i Östfold. Där förekommer den på varma, öppna sandjordar med olika videarter och på vissa ställen finns inslag av skalgrus. På ön förekommer även flera andra mycket sällsynta norska fjärilsarter som är värmerelikter. I sitt tidigare mellansvenska utbredningsområde hittades arten även på mer triviala lerjordar i jordbrukslandskapet. Arten undvek dock efter vad som är känt kallare och fuktigare marker (S. Torstenius pers. komm.), och utbredningsmönstret tyder på att arten har jämförelsevis höga krav på varmt och torrt klimat. Uppenbara orsaker saknas till dess snabba och närmast sällsamma försvinnande från Sverige. Under mitten av 1950-talet inleddes dock en period av kallare och våtare klimat som i stort varade fram till 1970-talets början, vilket kan ha missgynnat arten. Lämpliga habitat kan knappast ha saknats. Den bristfälliga kunskapen om underarten *svecicus* förklaras av att arten *N. siculana* först 1953 urskildes från *N. degenerana* (Obratzov 1953). Det skulle dröja ytterligare några år innan det framkom att arten även förekom i Skandinavien (Torstenius 1960), och då hade den försvunnit från Sverige. Avsaknaden av fynd i Finland och förhållandet att arten utanför Östersjöområdet och Norge förekommer som underarten *siculana* skulle kunna betyda att *svecicus* har ett nordvästeuropeiskt ursprung.

Fjärilen lever i likhet med övriga fotsläpare *Nycteola* spp. efter vad som är känt ett undanskymt liv; särskilt före övervintringen sitter den mest stilla och tar sig troligen ofta fram krypande. De flesta fynden är av larver, och fynden av fjärilar tyder på att arten uppträder mer eller mindre samtidigt med *N. degenerana*. Troligen har fjärilen samma behov som övriga fotsläpare att suga näring inför vintern, förmodligen honungsdagg från bladlöss, safter från övermogna frukter och bär och möjligen även blomnektar. Efter övervintringen är fjärilen sannolikt mer flygaktiv, och den har hittats vid kvicksilverlampor, på lockbeten och blommande sälg *Salix caprea*. Baserat på de jämförelsevis få fynden av fullbildade fjärilar i Norden flyger arten i en generation från början av augusti, och möjligen är den aktiv in i september. Efter övervintringen har den påträffats från slutet av april till mitten av juni. I Sydeuropa uppträder arten i två generationer, i juni–juli och i september–oktober, och övervintrade djur uppträder på våren.

Artens utvecklingsbiologi är ofullständigt känd. Honan lägger sannolikt äggen på samma sätt som *N. degenerana* (se denna art). Larven hittades i Sverige på sälg, på vissa platser någorlunda talrikt i solvarma lägen. Den lever i hopspunna bladskott på de yttre delarna av kvistar eller grenar. Larven lever från början av juni till andra halvan av juli. Förpuppningen sker i en ganska seg och motståndskraftig, vit–vitbeigefärgad, båtformig kokong med ett utdraget horn ovanför kläckningsspringan. Kokongen byggs på undersidan av ett blad, ibland på en kvist. Puppen kläcks troligen efter två till tre veckor.

Grönvit fotsläpare har i Sverige nästan enbart kläckts från insamlade larver och enligt uppgift skall dessa leva på sälg *Salix caprea*. I Stockholmstrakten odlades på detta vis betydande mängder av arten fram av ett fåtal fjärilssamlare, som i större utsträckning studerade fjärilsarternas utvecklingsstadier. I Tyskland har den förutom på sälg även påträffats på gråvide *Salix cinerea*. Alla uppgifter härstammar dock från tiden innan grönvit fotsläpare uppmärksammades som artskild från sälgfotsläpare, vars larver lever av samma värdväxter. Uppgifter om larver på poppelarter *Populus* spp. härstammar sannolikt från den sydligare delen av utbredningsområdet. Artens mer exakta biotopkrav är ännu okända. Världsutbredningen antyder dock att den är värmeälskande och sannolikt föredrar tämligen torra miljöer i sin nordliga utbredning. I Norge förekommer den dock i frisk men solexponerad miljö på f.d. betesmark tillsammans med vinkelbandat ordensfly *Catocala nupta*. De fåtaliga fynden av fjärilarna antyder att grönvit fotsläpare sannolikt har samma flygperioder som de närbesläktade arterna. Det betyder att arten bör flyga från slutet av juli till oktober samt efter övervintringen åter från april till mitten av juni. De allmänare fotsläpararterna förflyttar sig vanligen krypande hellre än flygande och ger sig endast ut på längre flygturer under varmare sensommar och höstkvällar. Under våren är de något mer rörliga, sannolikt p.g.a. att de parar sig först efter övervintringen. De påträffas då oftare vid UV-ljus. Under hösten kan de vanligare arterna lockas till jäst fruktsaft eller påträffas på lövträdens bladlusdagg. Fjärilarna har en betydande livslängd, även jämfört med andra arter som övervintrar i imagostadiet. Deras stillsamma livsföring, vilken leder till att de oftare påträffas krypande på trädstammar eller i bladverket än med konventionella insamlingsmetoder, påminner om den hos vissa nattflyarter med en sommardiapaus. Den allmänare sälgfotsläparens larver lever mellan löst sammanspunna blad i skottändarna på grenar på solsidan av sälgbuskar och förpuppningen sker i sega, båtformade kokonger i bladverket eller på tunna kvistar.

Hot

På grund av bristande kunskaper om artens biologi kan endast en preliminär bedömning av hotbilden göras. Äldre solitära sälgar som växer i varma, solexponerade positioner bör sparas. Dessa har i allmänhet en rik fauna av vedlevande insekter, och är även betydelsefulla födoresurser för hackspettsarter. Träd med talrika hålrum kan gynna artens överlevnad under övervintringen.

Åtgärder

Arten bör eftersökas i larvstadiet, vilket idag är en eftersatt insamlingsmetod. Det är inte omöjligt att den ännu kan återfinnas någonstans utanför det idag mycket UV-belysningstäta Storstockholmsområdet. De nyligen påträffade exemplaren i Norge insamlades endast 15 km från den äldre fyndorten i Bohuslän, vilket indikerar att arten kan finnas kvar i Sverige. Oslofjorden och dess mynningsområde hyser dock relikartade förekomster av ett flertal värmekrävande fjärilsarter vilka saknas i Bohuslän. Orsakerna till detta är främst att den gynnsamma effekten av regnskugga hastigt avtar söderut, samt att den trivialare berggrunden i Bohuslän inte skapar tillräckliga förutsättningar för vissa växtsamhällen med betydelsefulla värdväxter för sällsyntare fjärilsarter.

Övrigt

Namngivning: *Nycteola siculana* (Fuchs, 1899). Originalbeskrivning: *Sarrothripa undulana* var. *siculana*. Jahrb. Nassauischen Ver. Naturk. 52: 128. Synonymer: *Sarrothripus siculana* Fuchs, 1899, *Tortrix dilutana* Hübner, 1796, *Nycteola pseudodilutana* Obraztsov, 1953, *Sarrothripus undulana* f. *siculana* Fuchs, 1899. Underart: *svecicus* Bryk, 1941. Originalbeskrivning: *Sarrothripus degenerana svecicus*. Ent Tidskr. 62(3-4): 157.
Etymologi: *siculana* = ung. den sicilianska; *siculus* (lat.) = sicilisk, siciliansk; suffixet *-ana* (lat.).
Uttal: [Nyktéola sikulána]

Litteratur

- Aarvik, L. Berggren, K. & Hansen, L.-O. 2000. Catalogus Lepidopterorum Norvegiae. Zoologisk museum, Universitetet i Oslo.
- Bryk, F. 1941. Neue Schmetterlinge aus dem Reichsmuseum in Stockholm, V, *Sarrothripus degeneranus* ssp. *svecicus* Bryk. Ent. Tidskr. 62: 141-157.
- Douwes, P., Kaaber, S., Nordström, F., Opheim, M. & Sotavalta, O. 1969. De fennoskandiska och danska nattflynas utbredning. C. W. K. Gleerups förlag, Lund.
- Hoffmeyer, S. 1962. De danske uglar. Universitetsforlaget, Århus.
- Hydén, N., Jilg, K. & Östman, T. 2006. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: ädelspinnare-tofsspinnare. Lepidoptera: Lasiocampidae-Lymantriidae. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. Ivinskis, P. 1993. Check-list of Lithuanian Lepidoptera. Ekologijos Institutas, Vilnius.
- Koch, M. 1983. Wir bestimmen Schmetterlinge. III teil; Eulenfalter, Neumann-Neudamm Verlag, Radebeul.
- Palmqvist, G. 1980. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1979. Ent. Tidskr. 101: 135-137.
- Skou, P. 1991. Nordens uglar. Danmarks dyreliv Bind 5. Apollo books, Stenstrup.
- Svensson, I. 1967. Förändringar i Sveriges storfjärilsfauna senaste tioårsperioden (Lep.). Opusc. ent. 32: 233-251.
- Svensson, I., Gustavsson, B., Imby, L., Elmquist, H., Hellberg, H. & Palmqvist, G. 1994. Catalogus Lepidopterorum Sueciae. Naturhistoriska riksmuseet & Entomologiska föreningen i Stockholm.
- Torstenius, S. 1960. Några anteckningar rörande Europas *Nycteola* Hb. (*Sarrothripus* Curt.) (Lep. Noctuidae). Ent. Tidskr. 81(3-4): 63-73.

Författare

Nils Hydén, 2006 (Kännetecken, Levnadssätt, Utbredning). Claes U. Eliasson 1995. Rev. Claes U. Eliasson 1997, 2005 & 2007. © ArtDatabanken, SLU 2008 (Naturvårdsinformation. Leif Aarvik har bidragit med väsentlig information vid första revisionen av artfaktabladet.).